

cases in the 1937–1938. The author also finds out the variants of the punishment for these employees in the 1939–1960's.

Key words: Volodymyr Maistruk, the State Security Service, political repressions, People's Commissariat for Internal Affairs, rehabilitation.

УДК 94:32.019.5(470)«1937/1938»

Ксенія КУЗІНА*

Образ співробітника НКВС у радянській пропаганді доби Великого терору (за матеріалами газети «Правда»)

У статті авторка дослідила образ співробітника Наркомату внутрішніх справ, який транслиювався радянськими періодичними виданнями у 1937–1938 рр. Були проаналізовані механізми конструювання цього образу. Аналіз матеріалів газети «Правда» дозволив зробити висновок, що «образ наркомвнуправця» був представлений як антитеза «образу ворога». Радянська пропаганда прагнула легалізувати дії співробітників НКВС у добу Великого терору.

Ключові слова: співробітники НКВС, чекіст, радянська пропаганда, Великий терор.

Наприкінці 1920-х – у 1930-ті рр. радянською пропагандою був сконструйований образ ворога. Але існування ворога передбачає існування героя. Соціологи свідчать, що по мірі зростання у суспільстві рівня ненависті до ворогів, збільшується рівень довіри до армії та органів державної безпеки¹. Існування героїч-

---

* *Кузіна Ксенія Володимирівна* – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу історії державного терору радянської доби Інституту історії України НАН України.

¹ *Гудков Л.* Идеологема врага. «Враги» как массовый синдром и механизм социокультурной интеграции // *Образ врага / сост. Л. Гудков; ред. Н. Конрадова.* – М.: ОГИ, 2005. – С. 10.

ного образу перетворювалося на необхідність. В умовах нагнітання страху та істерії, що супроводжували гучні кампанії розправи над «ворогами народу», важливим завданням пропаганди було ствердження думки, що радянський народ в особі співробітників Наркомату внутрішніх справ мав надійних захисників.

Образ героя-наркомвнусправця, як і образ ворога, формувався за допомогою мовного впливу. Провідну роль у створенні та поширенні цих образів відігравали друковані засоби інформації, що були важливою ланкою пропаганди через їхню репрезентативність та масовість. Аналіз газетних матеріалів радянського періоду дає можливість розглянути ті засоби та способи, за допомогою яких здійснювалося формування і структурування суспільної думки в СРСР. Ернест Кассіерер зауважив, що залучення газетних матеріалів є важливим для вивчення відкритих судових процесів 1930-х рр. Аналізуючи лінгвістичні конструкції, можна зрозуміти, як спущені згори директивні вказівки перетворювалися на ідеологічні установки й ідеологеми та закріплювалися у свідомості людей². Ці ж методи стають у нагоді для дослідження механізмів конструювання образу наркомвнусправця у 1937–1938 рр. У СРСР доби Великого терору у ЗМІ актуалізувалися такі лексеми, як «ВЧК», «чекіст», «наркомвнусправець», «ворог», «судовий процес». Згадані лексеми виконували важливу функцію: впливали на поведінку та настрої людини, її здатність мислити. Вони, як зазначають лінгвісти, були «мисленневими моделями для сприйняття світу»³.

Під «образом наркомвнусправця» ми розуміємо стереотипне, штучно створене узагальнене уявлення про співробітників наркомату внутрішніх справ СРСР та УРСР. Для дослідження цього образу були використані публікації періодичних видань, зокрема – матеріали із центральної загальносоюзної газети «Правда» за період 1937–1938 рр. За ці два роки були перегля-

² Кассіерер Э. Техника политических мифов // Октябрь. – 1993. – № 7. – С. 58.

³ Воробьёва О.И. Политическая лингвистика. Современный язык политики. – М.: Изд-во ИКАР, 2008. – С. 68; Масенко Л. Мова радянського тоталітаризму. – К.: Кліо, 2017.

нуті 719 номерів та відібрано 229 матеріалів (статті, передові статті, резолюції, листи, повідомлення тощо). Оскільки «Правда» була російськомовним виданням, тому вважаємо за доречне цитування прикладів мовою оригіналу задля збереження змістовного та семантичного навантаження мовних штампів та ідеологічних кліше.

У радянських ЗМІ використовувалося кілька постійних визначень на позначення співробітників органів держаної безпеки – чекіст, наркомвнусправець, розвідник, працівник (*работник. – рос.*) органів НКВС (або «органи НКВС»). Формально ВЧК не існувало від 1922 р., але термін «чекіст» продовжував використовуватися у другій половині 1930-х рр. як самими співробітниками НКВС, так і у широкому мовному вжитку. Михайло Фріновський у грудні 1937 р. від імені співробітників Наркомвнусправу заявив, що

«Коллектив чекистов заверяют советский народ, своё правительство, великую партию Ленина–Сталина.., что он оправдает великое доверие советского народа»⁴.

Тоді ж Анастас Мікоян у своїй промові визнав певне верховенство «чекіста» над іншими назвами співробітників держбезпеки:

«тов. Ежов создал в НКВД костяк чекистов, советских разведчиков, изгнав чуждых людей, проникших в НКВД и тормозивших его работу»⁵.

У газетних статтях, опублікованих резолюціях мітингів робітників, листах тощо часто використовувалися такі словосполучення, як «чекісты наркомвнудела», «чекістские органы», «чекістский коллектив города Ленина», «боевой отряд чекистов во главе с Н. И. Ежовым». У ЗМІ «чекіст» застосовувався не просто на позначення співробітника органів держбезпеки, а з метою підкреслити його особливий статус, певні досягнення, безком-

⁴ Собрание актива партийных, советских и общественных организаций Москвы, посвящённое 20-летию ВЧК–ОГПУ–НКВД. Речь тов. Фриновского // Правда. – 1937. – 21 декабря. – С. 2.

⁵ Собрание актива партийных, советских и общественных организаций Москвы, посвящённое 20-летию ВЧК–ОГПУ–НКВД. Речь тов. Микояна // Правда. – 1937. – 21 декабря. – С. 1.

промісність, суворість. Семантика назви «чекіст» інтерпретувалась як романтичний образ героя революційної доби

«с холодной головой, горячим сердцем и чистыми руками».

У 1934 р. був створений НКВС, відповідно його співробітники почали називатися наркомвнуправцями. У 1937–1938 рр. ця назва була широко вживаною. Звертає на себе увагу той факт, що найменування «наркомвнуправці» (як і «радянська розвідка», і «органи НКВС») використовувалося не самостійно, а у більшості випадків разом із прізвиськом наркома Миколи Єжова. Цей факт свідчить про посилення впливу не тільки відомчої структури, але й безпосередньо її очільника.

«Славные наркомвнудельцы во главе с тов. Ежовым!»;

«Да здравствуют наши славные наркомвнудельцы, руководимые тов. Ежовым!»;

«Да здравствует советская разведка во главе со своим железным наркомом Ежовым!»;

«боевые большевистские органы НКВД и их славный руководитель Ежов»;

«славные органы НКВД, руководимые верным сталинцем тов. Ежовым».

У текстах газетних матеріалів словосполучення «радянська розвідка» повторювалося багаторазово. Ключова роль належала прикметнику «радянська». У першу чергу це було оціночним словом, воно впливало на семантику слів, з яким використовувалося, додаючи ідеологічний компонент значення. «Радянське» у дискурсі 1930-х рр. сприймалося як

«відповідність світогляду та практичним завданням робітничого класу, відданий радянській владі»⁶.

«Радянське» виступало синонімом займенника «наш» («советская разведка» = «наша разведка»). У цьому контексті радянська розвідка протиставлялася капіталістичним розвідкам. Зокрема, це виразно проілюстровано у промові наркома Єжова 27 липня 1937 р.:

⁶ Толковый словарь русского языка / под ред. Д. Н. Ушакова. – М.: Гос. ин-т «Сов. энцикл.» ОГИЗ; Гос. изд-во иностр. и нац. слов., 1935–1940. (4 т.). Режим доступу: https://biblioclub.ru/?page=dict&dict_id=117.

«В капиталистическом мире органы разведки являются наиболее ненавистной частью государственного аппарата для широких масс трудящегося населения, поскольку они стоят на страже интересов господствующей кучки капиталистов. У нас, наоборот, органы *советской разведки*, органы государственной безопасности стоят на страже безопасности *советского народа*. Поэтому они пользуются заслуженным уважением, заслуженной любовью всего *советского народа*» (виділення наше. – Авт.)⁷.

Відповідно діяльність ворога характеризувалася як «антирадянська». У 1930-х рр. у пресі вживалися похідні іменники, наприклад «антисоветчина», «антисоветизм».

Образ наркомвнусправця 1937–1938 рр. цілком вкладався у радянський архетип «героя», запропонований серед інших архетипів Хансом Гюнтером⁸. У боротьбі наркомвнусправців із ворогами народу простежується архаїчний міф про героя, який перемагає зло в образі змія та звільняє свій народ.

«Образ чекиста – любимый образ у нас наравне с бойцом Красной армии, потому что это – образ победителя и образ героя. Он очень народный, образ человека, давшего клятву ежедневно сражаться и ежедневно побеждать во имя мира социалистической родины»⁹.

Як правило, образ наркомвнусправця на шпальтах газет був знеособленим, абстрактним (за виключенням наркома Єжова). Створення цього позитивного образу-героя відбувалося через акцентуалізацію особистісних рис:

«славные», «непобедимые», «доблестные», «твёрдые», «мужественные», «верные», «смелые», «решительные», «зоркие».

Але герої – це завжди «сини» –

«верные сыны большевистской партии и своего народа», «верные сыны нашей великой родины», «славные сыны нашей родины», «преданные сыны ленинско-сталинской партии».

---

⁷ На страх врагам, на славу нашей родине // Правда. – 1937. – 21 декабря. – С. 1.

⁸ Гюнтер Х. Архетипы советской культуры // Социалистический канон: сб. статей под общ. ред. Х. Гюнтера, Н. Добренко. – СПб: Академический проект, 2000. – С. 743–785.

⁹ Павленко П. Железная армия мира // Правда. – 1937. – 20 декабря. – С. 3.

Вони лише слідують наказам, порадам «батька» (в особі Сталіна або партії) і після виконання з'являються перед ним із своїми досягненнями. Втім, герой не стає «батьком». Навіть «славний нарком Єжов» залишався лише «вірним учнем» та «соратником» Сталіна-батька.

Газетні заголовки здійснювали вплив на читача ще до ознайомлення із публікацією. Вони не лише привертали увагу, але й мали переконувати, налаштовувати на певне сприйняття інформації. Заголовки – своєрідна точка опору для розуміння тексту. Тому заголовні комплекси радянських газет складались особливо ретельно. Заголовки статей, що стосувались діяльності карних органів та їхніх співробітників, містили героїчні метафоричні образи, чим мали привертати увагу. Вони налаштовували читача на виключно позитивну оцінку діяльності НКВС:

«Советская разведка – грозное оружие народа», «Железная армия мира» «Верный страж народа», «Рыцари советской разведки», «Привет неусыпному стражу революции!» та ін.

При створенні героїчного образу співробітників Наркомвнусправ мова подачі матеріалів радянських ЗМІ характеризувалась метафоричністю та експресивністю, і була орієнтована не на критичне сприйняття, а на традиційні стереотипи мислення.

Метафори відіграють важливу роль у побудові образу героя. Вони роблять абстрактне зрозумілим. На відміну від «ворогів», при створенні образу співробітника НКВС не використовувались метафори, які порівнювали б їх із певними тваринами. Виключення становить лише кілька випадків. Так, у пісні бійців НКВС «Днём и ночью мы на страже», автором слів якої був В. Лебедев-Кумач, наркомвнусправці мали орлині очі:

Нам республика велела
Не смыкать орлиных глаз,
Мы бойцы – Наркомвнудела
Помним родины приказ¹⁰.

Інший приклад – «*ежовые рукавицы*». У цьому випадку сталий фразеологізм, що означав бути суворим стосовно до когось, асоціювався із прізвищем наркома Єжова:

¹⁰ Лебедев-Кумач В. Днём и ночью мы на страже // Правда. – 1937. – 21 декабря. – С. 3.

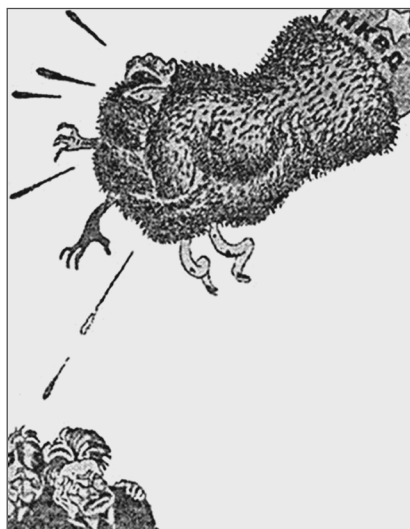
«Шпионские гнезда были вскрыты одно за другим, враг на своей шкуре почувствовал “ежовые рукавицы”».

У 1937 р. на сторінках журналу «Крокодил» була опублікована карикатура Бориса Єфимова «Стальные ежовы рукавицы»¹¹. На ній зображувався Єжов, який правицею, вдягнуною у рукавицю, душив багатоголову змію – «троцкистско-бухаринско-рыковских шпионов, вредителей, диверсантов». «Ежовые рукавицы» згадуються у Пісні чекістів (1938), автором слів якої був Г. Рубльов:

Разведка наша – весь народ,
Враг не пройдет границы,
А коль пройдет, он попадет
В Ежовы рукавицы!¹²

Карикатура Б. Єфимова «Стальные Ежовы рукавицы».
(журнал «Крокодил», 1937 р.).

Газетна ілюстрація, що зображує шпигуна Троцького та Гітлера, який потрапив до рук НКВС.
(Газета «Известия», 1937 р.).

¹¹ Ефимов Б. Стальные ежовые рукавицы // Крокодил. – 1937. – № 34. – С. 5.

¹² Песня о чекистах / музыка Н. Речменский; слова Г. Рублёва (1938).

Нетиповим є порівняння роботи чекіста із вірним собакою. Так, Фелікс Дзержинський в одному з листів зазначав, що треба «быть беспощадным, чтобы, как верный пес, растерзать врага».

Щоправда, цей лист датований 1918 р., хоча і передрукований у 1937 р. У період становлення органів ВЧК метафора «собака» на позначення ворогів не використовувалася так широко у публічному дискурсі, як це було у середині 1930-х рр. Отже, наведені приклади – «орлиные глаза», «ежовые рукавицы», «пёс» – мають виключно позитивну конотацію.

Набула поширення метафора, яка порівнювала наркомвнусправців зі зброєю:

«Обнаженный меч революции/пролетариата/народов СССР», «обнаженный меч в руках рабочего класса», «обнаженный меч, карающий врагов народа», «грозный меч, направленный против всех врагов социализма», «разящее оружие диктатуры пролетариата», «самое острое и надежное оружие в руках народов нашей страны», «грозное оружие диктатуры рабочего класса, разящего всех врагов», «острейшее и надежнейшее оружие советского народа», «пристрелянное орудие».

Меч був представлений на нарукавній емблемі співробітників Наркомвнусправ – стилізований щит з накладеними мечем, серпом та молотом. Використання метафори меча мало символічне значення. Меч належав до військового спорядження давньоруських дружинників, ним билинні герої вбивали змія. У 1930-х рр., за умов піднесення радянського патріотизму та переоцінки історії, знов стала можливою орієнтація на минуле, на відміну від 1920-х рр., коли відкидався будь-який історичний спадок. Звернення до минулих героїчних образів виявилось на лексичному рівні¹³. «Обнажить меч» є давнім фразеологізмом, що означав розпочати боротьбу. Оголена зброя мала свідчити про готовність до бою з «ворогами народу» та про незавершеність/тривалість цієї боротьби.

Меч відтворювався на агітплакатах, присвячених боротьбі наркомвнусправців із «ворогами». Так, на червоному тлі худож-

¹³ Вайс С. Сталинистский и национал-социалистический дискурсы пропаганды: сравнение в первом приближении // Политическая лингвистика. – 2007. – № 3(23). – С. 47.

ник зобразив руку наркомвнусправця із мечем, яким той відрубає волохату ворожу лапу.

Радянський плакат кінця 1930-х рр.: «Да здравствует НКВД. Неусыпный страж революции. Обнаженный меч пролетариата!».

Зі змістом цього плакату перегукується заява селян колгоспу імені «Третього Інтернаціоналу» Осиповичського району Білорусії, публікована в газеті «Правда» у грудні 1937 р.:

«Враги не раз посягали на наши социалистические завоевания, но каждый раз славные наркомвнудельцы отрубаили их грязные лапы»¹⁴.

Ця заява може бути розглянута як зворотній відгук на пропаганду: тиражовані образи з'являлися у мовному вжитку обивателів.

Можна помітити, що у створеному в ЗМІ образі наркомвнусправця фігурує семантика заліза:

¹⁴ Слава непримиримым борцам // Правда. – 1937. – 21 декабря.

«железный Феликс», «железный нарком Ежов», «железная армия мира», «железная стена славной армии наркомвнудельцев», «железной рукой вырвет из черных лап троцкистов нож», «железная рука НКВД раздавит всех троцкистов».

Символіці заліза належала певна роль. У 1930-ті рр. ця метафора пронизує усі сфери радянського суспільства (наприклад, «залізна воля вождя та партії», «залізнi люди» або роман Миколи Островського «Як гартувалася сталь»). Залізо символізувало зміцнення волі та тіла героя.

Ще однією лексемою на позначення співробітників НКВС, пов'язаною із героїчним минулим, був «страж». На середину 1930-х рр. це слово було застарілим. Так, Дмитро Ушаков у тлумачному словнику, що виходив упродовж 1935–1940 рр., зазначив:

«страж – церковне-книжне, застаріле, поетичне, тепер риторичне слово. Той, хто охороняє, хранитель, захисник»¹⁵.

Наркомвнусправці мали асоціюватися із давньоруською стражею. Звернення до знайомих образів, які були впізнаваними та не вимагали роз'яснень, давало можливість ствердити стереотипне уявлення про співробітників органів державної безпеки як захисників та охоронців:

«неусыпный страж революции», «зоркий страж завоеванный революции», «неусыпный страж страны социализма», «неусыпный страж нашей родины», «верный страж великой социалистической родины», «верный страж народа», «верный страж народов СССР», «победоносный страж», «славный страж рабочей диктатуры».

Отже, органи НКВС поставали як охоронці революційних завоювань, соціалістичної батьківщини, народу та робітничого класу, зокрема. Синонімом до стража був «часовой», який також зустрічався на сторінках радянських газет, хоча і рідше:

«верный часовой», «зоркий часовой», «зоркий часовой завоеванный Октября».

Скоріше як виключення можна розглядати використання метафори «рицар» у газетних матеріалах, присвячених роботі

¹⁵ Толковый словарь русского языка / 1935–1940. (4 т.). Режим доступа: https://biblioclub.ru/?page=dict&dict_id=117.

ВНК–НКВС. Ідеологічний концепт «рицар» належав до західно-європейського ментального світу, а відтак у радянському дискурсі розглядався щонайменше як «не свій», невластивий, чужий і, навіть, ворожий. Прикладом негативної конотації може бути варіант використання «рицар», запропонований Ушаковим у тлумачному словнику:

«Маркс в “Хронологічних виписках” писав, що Олександр Невський, виступивши проти німецьких рицарів і розбивши їх на льоду Чудського озера, остаточно відкинув цих рицарів-псів, рицарів-протидисвітів від руського кордону»¹⁶.

Але наступною позицією радянський філолог дав позитивне визначання «рицаря» у переносному значенні:

«самовіддана, великодушна і благородна людина, кращий, чесний служитель будь-чого на будь-якому поприщі».

Приклад вживання Ушаков запропонував такий:

«Держинський – лицар революції».

Дійсно, метафора «лицар» у газетних публікаціях застосовувалася у переважній більшості випадків до постаті Фелікса Держинського –

«рыцарь революции», «стойкий рыцарь революции», «верный рыцарь революции», «бесстрашный рыцарь революции».

Натомість порівняння наркомвнусправців із лицарями фіксуються нечасто. У газеті «Правда» був опублікований допис начальника УНКВС по Орловській області П. Симановського під назвою «Рыцари советской разведки». Автор наводить 4 принципи роботи керівника «більшовика-чекіста», які він нібито отримав від Єжова:

1. Всегда и во всем быть прежде всего большевиком-сталинцем.
2. Всегда помнить о руководящей роли партии, всегда идти в ногу с партией.
3. Работать только с народом, опираясь на помощь трудящихся в деле разоблачения происков врагов.
4. Уделять основное внимание сколачиванию большевистского чекистского коллектива»¹⁷.

¹⁶ Толковый словарь русского языка / 1935–1940. (4 т.).

¹⁷ Симановский П. Рыцари советской разведки // Правда. – 1937. – 20 декабря. – С. 5.

У тексті цього допису лексема «лицар», крім назви, не зустрічається. Але з контексту статті випливає, що ці 4 принципи були своєрідним кодексом чекістської честі (за аналогією з лицарським кодексом). Їхній зміст, загальний і неконкретний, наштотував читача на думку, що «сколочений» чекістський колектив – наче закритий лицарський орден, який вів благородну та самовіддану боротьбу із ворогами. Але передусім цей посил був адресований співробітникам НКВС.

Ще один нечастий випадок використання тропи¹⁸ «лицар» помічений у промові Фріновського з нагоди святкування 20-річчя ВЧК–ОГПУ–НКВД:

«Как и Феликс Дзержинский, он [Ежов. – *Авт.*] повседневно призывает работу советской разведки большевистской партийностью, принципиальностью, учит и воспитывает кадры рыцарскому отношению к своему партийному, чекистскому долгу»¹⁹.

Словосполучення «лицарське ставлення» було використано заступником наркома з метою показати тяглість традиції від «лицаря революції» Дзержинського до очільника НКВС (на той момент) Єжова.

Дуже вживаним тропом була «рука»:

«карающая рука советского народа», «могучая рука», «железная рука НКВД».

У російській культурі рука – це символ влади та символ покарання:

«рука не дрогнет», «руки чешутся», «поднимают руку»²⁰.

Саме у цих контекстах – влада і кара – застосовується згадана метафора стосовно НКВС. Дії НКВС, як «руки народу», мали сприйматися правомірними, бо це – дії народу.

---

¹⁸ *Тропи* (лінг.) – мовний зворот, заснований на використанні слова або словосполучення у переносному значенні з метою посилення виразності мови.

¹⁹ Собрание актива партийных, советских и общественных организаций Москвы, посвящённое 20-летию ВЧК–ОГПУ–НКВД. Речь. тов. Фриновского // Правда. – 1937. – 21 декабря. – С. 2.

²⁰ *Маслова В.* Лингвокультурология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – С. 99.

Закріпленню стереотипного героїчного образу накомвну-справця у суспільній свідомості сприяло повторення одних і тих самих відомостей. Наприклад, цитата з промови Сталіна щодо ВЧК двічі повторилася у двох різних статтях, розміщених поряд на першій сторінці газети «Правда»²¹:

«ВЧК стало грозой буржуазии, неусыпным стражем революции, обнаженным мечом пролетариата».

Наявні у цій цитаті образи були мовними штампами, що широко використовувалися. Сталі словосполучення:

«славные наркомвнудельцы», «зоркие часовые»

накладалися на вже існуючі судження, вибудовувалися в асоціативний ряд і тим самим закріплювалися у свідомості.

У газетних матеріалах наполегливо впроваджувалася ідея про міцний зв'язок НКВС з народом.

«Органы и войска НКВД – плоть от плоти и кровь от крови нашего великого советского народа – были и будут верным оплотом партии, правительства и народов СССР»;

«Советская разведка служит народу, опирается на народ, работает с помощью народа»;

«На прочной связи с народом, на помощи широких масс, на их любви и доверии к органам НКВД строит свою работу советская разведка».

Створювалося враження загальної народної підтримки НКВС. Почуття вдячності, захоплення, гордості висловлювалося на шпальтах газет від імені цілих колективів робітників:

«Мы рабочие, инженеры и техники завода “Серп и Молот” (Москва. – Авт.) шлём свой горячий, сердечный привет славным наркомвнудельцам»

й пролетаріату в цілому:

«рабочий класс испытывает чувство великой благодарности к тов. Ежову и всем его сотрудникам – наркомвнудельцам»,

мешканців різних міст:

«В своих выступлениях трудящиеся Ташкента говорят о безграничной любви к славной советской разведке»,

²¹ Правда. – 1937. – 20 декабря. – С. 1.

й регіонів СРСР:

«Весь Дальний Восток радостно отпраздновал юбилей ВЧК–ОГПУ–НКВД»

та взагалі всього населення країни:

«Советский народ исполнен чувством горячей любви к своей разведке, к героическим наркомвнудельцам и их руководителю тов. Ежову».

Ефект масової підтримки досягався за рахунок використання займенника «всі», «увесь» та прислівників «всюди», «скрізь». Така однастайна та повсюдна підтримка мала засвідчити правомірність та легітимність методів роботи органів державної безпеки, тобто масових арештів та розстрілів. Крім того, використання займенника «наша» сприяло формуванню відчуття причетності народу до структури НКВС.

Через радянські ЗМІ пропагувалася мотиваційна модель поведінки, яка спонукала адресата (тобто читача) до дій – співпрацювати з НКВС. На сторінках періодичних видань друкувалися масові заяви, обіцянки, клятви, запевнення у допомозі органам НКВС.

«Каждый честный гражданин нашей страны считает своим долгом активно помогать органам НКВД в их работе»;

«Обещаем, товарищи наркомвнудельцы, повседневно помогать вам в борьбе с предателями социалистической родины»;

«Продолжайте очищать нашу страну от врагов социализма, товарищи наркомвнудельцы, а мы вам в этом поможем».

Лунали заклики не просто допомагати, а бути схожими на наркомвнудсправців (чи бути ними). Ототожнення з героєм, наслідування його вчинків у тоталітарному суспільстві означало виконання державних завдань. Бути уважним на виробництві, стежити за колегами, слухати розмови сусідів і писати доноси – ці (та інші) дії розглядалися як «допомога» НКВС у справі викриття ворогів. Подібна поведінка, дозволена та санкціонована владою, за допомогою ЗМІ перетворилася на загальноприйняту норму.

«Пусть знает тов. Ежов, что чекисты наркомвнудела – это не только те, кто работает в карательных органах, но и миллионы трудящихся, научившихся большевистской бдительности, на-

учившихся разоблачать врагов народа и составляющих резервы НКВД»;

«У нас каждый трудящийся – наркомвнуделец»;

«Органы НКВД могут надеяться, что каждый рабочий будет чекистом, мы – ваш резерв, мы – ваши кадры».

«Комсомолец должен быть советским разведчиком. Нет высшей чести для каждого из нас, как помогать чекистам в их героической работе».

Якщо народ безмежно любить радянську розвідку, то ворог її ненавидить. І це факт мав би підтверджувати ще більшу значущість діяльності карних органів:

«Советская разведка непобедима, она живет и действует на страх врагам, во славу нашей родины!»

«Эти 4 буквы – НКВД – вызывают страх и злобу наших врагов, а у нас, рабочих, вызывают любовь и благодарность».

«Любимый трудящимися и ненавидимый врагами, верный рыцарь революции – Феликс Дзержинский».

«Ненависть и злоба врагов народа по отношению к советским карательным органам является лучшей оценкой их мужественной и героической работы. Враги ненавидят нашу разведку, народ ее любит и поддерживает».

Техніка дуалістичного зображення, що широко застосовувалася у газетних матеріалах цього періоду, протиставляла героїв-наркомвнудсправців «ворогам народу». Цитовані приклади відображували таке уявлення про соціальний світ, що базується на засадах «свої-чужі». У цій спрощеній системі координат наркомвнудсправці, безумовно, належали до «свого» світу. Відповідно, до потойбіччя – «шкідники, диверсанти, шпигуни, зрадники».

У газетних матеріалах дії наркомвнудсправця корелювалися з образом та діями ворога: якщо ворог – змія, то радянська розвідка «вырвет ядовитые жала», «отсечёт голову», «раздавит», «уничтожит их гнёзда»; навіть якщо це буде зміїне кодрло – НКВС «распутает грязный клубок подлого заговора, в котором сплелись воедино враги всех мастей»; якщо бур'ян – то співробітники органів держбезпеки будуть «корчевать», «выкорчёвывать с корнем», «вскрывать до конца все корни», «не давать созреть», «очищать». Якщо ворог приховує свої наміри («двуруш-

ник»), то «зоркие» наркомвнусправці «сорвут маску с врага». Ворогу-хижаку (лисиця, вовк) чекісти «отрубает грязные лапы» або «железной рукой вырвет из черных лап троцкистский нож». Щурів й тарганів НКВС «выкурит из всех нор и щелей». Хитрому ворогу вони «смешали все карты»/«карта врага бита». Медичний дискурс був присутній у радянській пропаганді. «Вороги народу» маркувались як «болячка», «гнійник», «виразка», «паразити». Відповідним був і образ співробітника карних органів – наприклад, «оператор», тобто той, хто робить операції. Зокрема, цей образ використала у промові Кондрашева – робітниця Трьохгорної мануфактури ім. Дзержинського:

«[Ежов] лучший оператор, который действительно правильно делает свои операции. Буржуазия засылает к нам пачками своих “больных”, но под руководством тов. Ежова работают операторы, которые хорошо делают своё дело»²².

На основі аналізу газетних матеріалів, присвячених наркомвнусправцям, можна виділити ті напрями роботи НКВС, які радянська пропаганда прагнула зробити публічними. Усі вони представлялися як значущі та героїчні. Напевно, перший і найголовніший – боротьба із ворогом, якого радянська розвідка «беспощадно разит», «громит», «уничтожает», «разбивает вдребезги».

Ця боротьба представлялась як війна, яку ведуть наркомвнусправці

«ни на час не покидают поле боя», «ведут ту “малую” войну, которая предотвращает нас от большой».

Перемога у ній не викликала сумнівів, оскільки співробітники органів держбезпеки характеризувалися як «победители» або «непобежденные».

Наступний напрям – це служіння «радянському народу» та «трудящим»

«охраняют завоевания народа/трудящих», «стоят на страже интересов советского народа», «хранители счастья народа».

---

²² Собрание актива партийных, советских и общественных организаций Москвы, посвящённое 20-летию ВЧК–ОГПУ–НКВД. Речь. тов. Кондрашевой // Правда. – 1937. – 21 декабря. – С. 2.

Дотичним до цього є

«охрана завоеваний социализма», «работа на благо социализма», «защита завоеваний социалистической революции», «на страже сталинской конституции».

Всі ці твердження є доволі абстрактними, втім вони дуже часто повторювались у текстах, і тому читачем сприймалися як загальновідомі та зрозумілі, як такі, що не потребують роз'яснень. Ці судження можна назвати «порожніми формулами», які не мають будь-якого чіткого змісту, але вони набули поширення у відповідному соціальному колективі²³.

Звертає на себе увагу ще один аспект – спроба представити діяльність НКВС значущою не тільки всередині країни, а й поза її межами:

«революционная борьба (НКВС. – *Авт.*) на благо всего человечества и пролетарского гуманизма»; «международная ценность работы органов НКВД как действенный фактор в проводимой нами (СРСР. – *Авт.*) политике мира»; «НКВД продолжает ... отстаивать дело мира во всем мире, помогая прогрессивному человечеству».

З одного боку, «міжнародний» аспект мав підняти авторитет органів державної безпеки СРСР, а з іншого боку – простежується ідея месіанства, яка була зрозумілою та легко сприймалась російською спільнотою²⁴.

На шпальтах друкованих видань зрідка можна зустріти інформацію про інший бік діяльності НКВС – будівництво об'єктів загальнодержавного значення (шосейні шляхи, канали, гідроелектростанції, промислові підприємства). У 1937 р. було завершено будівництво каналу Москва–Волга. Низка газетних матеріалів була присвячена саме цій події. Радянські ЗМІ підкреслювали у цьому заслуги НКВС, що зводилися до складання схем проектів та їхньої реалізації. Водночас мимохідь згадува-

²³ Бирюков Б. Идеологемы обесмысливания текста и их «социальное обеспечение» // Социальная мифология, мыслительный дискурс и русская культура. Режим доступа: <https://www.e-reading.club/book.php?book=147524>.

²⁴ Бердяев Н. Истоки и смысл русского коммунизма. – М.: Наука, 1990. Режим доступа: <http://www.vehi.net/berdyayev/istoki/index.html>.

лися безпосередні будівничі цих об'єктів – в'язні виправних трудових таборів. Але ці відомості пропонувались у заданому позитивному контексті: виховному впливі праці, яка «в СРСР була справою честі, слави, доблесті та героїства». Відповідно наркомвнуправці поставали у новій соціальній ролі:

«Наркомвнудельцы ... сумели перевоспитать на стройке канала тысячи вчерашних преступников в честных тружеников нашей родины»²⁵.

У розпал Великого терору кульмінацією стало святкування у грудні 1937 р. двадцятої річниці від створення ВЧК. По суті, відомчий ювілей вийшов за рамки Наркомвнуправа і набув статусу загальнодержавного масштабу:

«это не праздник ведомства, это праздник всей партии, всего народа»; «Двадцатилетие ВЧК–ОГПУ–Наркомвнудела – это наш пролетарский праздник»; «праздник всех трудящихся».

З цієї нагоди у Великому театрі в Москві відбулося урочисте зібрання активу партійних, радянських и громадських організацій. Лейтмотивом кожного виступу було славослів'я органів державної безпеки та наркома Єжова. Два номери газети «Правда» – 20 та 21 грудня – були присвячені цим подіям. Різноманітні публікації про наркомвнуправців підкріплювались авторитетом державних та партійних діячів. Опубліковані промови Мікояна та Фріновського рясніли цитатами слів Сталіна, як найбільшого «авторитета» та «теоретика». Вітальні статті на адресу НКВС відомих в СРСР діячів науки та культури також публікувалися з пропагандистською метою. Наприклад, від таких заслужених діячів науки, як Дмитро Граве та Олексія Сперанського²⁶.

Заголовки газетних матеріалів на зразок «К 20-летию ВЧК–ОГПУ–НКВД» мали нагадувати про наступність та тяглість традицій. Цей невеликий за тривалістю період репрезентувався як почергова зміна трьох етапів. Кожному була присвячена стаття із красномовними заголовками:

²⁵ Торжественное заседание Московского совета, посвящённое строительству канала Москва–Волга // Правда. – 1937. – 15 июля. – С. 3.

²⁶ Граве Д. Враги народа будут сметены // Правда. – 1937. – 20 декабря; Сперанский А. Грозная сила // Там же.

«Разгром органами ВЧК внутренней и внешней контрреволюции в годы гражданской войны» (1-й этап).

«ГПУ в условиях мирного строительства» (2-й этап).

«Борьба с фашистскими разведками и их троцкистско-рыковско-бухаринской агентурой» (3-й этап)²⁷.

Отже, з цих трьох етапів два – періоди баталій. Навіювалась думка, що громадяни СРСР у 1937 р., як і у роки громадянської війни, живуть у складний період боротьби з ворогами, а відтак – всі сили радянського суспільства мали б бути мобілізовані для переможного завершення цієї боротьби.

Як вже відзначалося, образ наркомвнусправця, представлений на сторінках газет, був абстрактним. Єдиною персоною, з якою фактично асоціювалася діяльність Наркомвнусправ, був Єжов. Якщо у повоєнні десятиліття антропонім «єжовщина» пов'язувався із масовими репресіями доби Великого терору, то у 1937–1938 рр. прізвище наркома у радянських ЗМІ ототожнювалося із перемогами над ворогами народу. Очільник органів держбезпеки на сторінках газет поставав як

«железный», «стальной», «боевой», «славный», «талантливый», «бесстрашный», «у которого слова не расходятся с делом».

І в той же час, образ Єжова був представлений не як самодостатній, але як залежний та другорядний по відношенню до постаті Сталіна. Нарком був його учнем –

«сталинский ученик», «сталинский питомец», «лучший ученик великого Сталина»),

послідовником –

«верный/лучший/доблестный/славный/непоколебимый сталинец», «большевик-сталинец», «командир-сталинец», «посланец Сталина»

і, як найвища сходи́нка, – соратником –

«верный соратник товарища Сталина», «ближайший соратник великого Сталина».

Лексема, що вживалася найчастіше із прізвищем Єжова – «сталинский нарком». Тим самим, в ієрархій владних стосунків було окреслено його підпорядковане місце.

²⁷ Правда. – 1937. – 20 декабря. – С. 1–2.

Образ Єжова конструювався двояким: з одного боку як жорстокий, непримиренний борець з ворогами:

«со сталинской прозорливостью раскрыл и уничтожил гнезда трижды презренных врагов»,

а з іншого – привітний та лагідний «захисник народу»:

«Николай Иванович мягко, по-дружески, успокоил меня».

Закріпленню за наркомом статусу «любимца народа» й «верного сына народа» мали слугувати публікації, наприклад, про зустрічі Єжова із прикордонниками Далекого Сходу, із стахановцями, а також листи на його адресу. Наприклад, у одному з них від шахтарів Донбасу при зверненні до очільника НКВС використовується займенник «ти» з метою підкреслити близькість до трудящих:

«Дорогой Николай Иванович! Горняки – стахановцы и ударники, инженеры и техники шахты № 19–20 с гордостью и радостью встретили весть о присвоении шахте твоего имени. Большая честь, большая радость носить твое имя...»²⁸.

Діяльність Єжова на посаді наркома представлялася як санкціонована партією:

«Руководит органами НКВД послан лучший строитель, лучший человек нашей страны – товарищ Ежов»;

«Во главе её (радянської розвідки. – *Авт.*) партия поставила одного из ближайших соратников и лучших учеников великого Сталина – любимца народа Н. И. Ежова».

«Партия, которая меня воспитала, вырастила, выдвинула и поставила на тот участок, на котором я работаю» (із виступу Єжова. – *Авт.*).

Подібні заяви мали засвідчити легітимність і правомірність дій наркома та його підлеглих, оскільки вони нібито діяли зі згоди та дозволу партії.

У ЗМІ стверджувалася думка, що Єжов відновив у НКВС бойові традиції Держинського, створив кістяк чекістів, перетворив наркомат на «дійсно перевірені карні органи»:

«Сталинский нарком, верный сын большевистской партии, Н. И. Ежов восстановил в НКВД боевые традиции железного

²⁸ Велики заслуги НКВД перед советским народом // Правда. – 1937. – 21 декабря.

Феликса, воскресил большевистский стиль работы и методы руководства Дзержинского»²⁹.

Вочевидь, у цих твердженнях крився натяк на «ворожу» діяльність попередника Єжова – Генріха Ягоди, який навесні 1937 р. був заарештований. Протиставлення Єжова та Ягоди виразно простежувалося за газетними публікаціями у березні 1938 р., коли відбувався судовий процес над учасниками так званого «антирадянського право-троцькістського блоку». Прокурор Вишинський звинуватив Ягоду у спробі отруїти чинного наркома НКВС, відповідно останній поставав як жертва змови. Суть подібного прийому є прозорою: злочин Ягоди у світлі «чеснот» Єжова має бути представлений ще більш жахливим. У передовій статті «Правда» під назвою «Честь и слава советской разведке» була представлена інтерпретація цих подій, яка була покликана сформуванати відповідну суспільну думку:

«Когда сталинский Центральный Комитет и советское правительство поставили руководителем советской разведки Н. И. Ежова, враги, притаившись в своих змеиных норах, сразу почувствовали, что близок их конец. Они знали, что железная рука сталинского посланца ЦК настигнет их. Желая спасти свои подлые шкуры, они пытались убить Н. И. Ежова»³⁰.

У наступних номерах газети були опубліковані гнівні дописи читачів:

«это Ягода покушался на жизнь нашего любимого Н. И. Ежова».

Таким чином був сформований відповідний дискурс, у якому Єжов представлявся як відважний герой, який, незважаючи на загрозу бути вбитим, виконує свої обов'язки. У цьому випадку схема побудови героїчного образу Єжова певним чином співвідноситься із міфологічними героями, що жертвують своїм життям заради інших (наприклад, міф про Прометея або легенда героя Данко у оповіданні Горького «Старуха Изергиль»).

Серед газетних публікацій, що мали пропагандистський характер, були поетичні твори, присвячені наркомові, зокрема «народного поета Казахстану, орденоносця» Джамбула. У його вір-

²⁹ Рыцари советской разведки // Правда. – 1937. – 20 декабря.

³⁰ Честь и слава советской разведке // Правда. – 1938. – 11 марта. – С. 1.

шах Єжов поставав як «любленець казахського народу», що було пов'язано із фактами біографії – майбутній очільник НКВС у середині 1920-х рр. перебував на партійній роботі в Казахстані:

Когда чабаны против баев восстали,
Прислали Ежова нам Ленин и Сталин.
Приехал Ежов и, развеяв туман,
На битву за счастье поднял Казахстан³¹.

Загалом поетичні образи Єжова були тотожні тим, що використовувалися у газетних матеріалах тих років:

Ты – меч, обнажённый спокойно и гордо,
Огонь, опаливший змеиные гнёзда,
Ты – пуля для всех скорпионов и змей,
Ты – око страны, что алмаза ясней³².

Або:

Кто тверд и суров, как отлитый из стали,
Кто барсов отважней и зорче орлов, –
Любимец страны, зоркоглазый Ежов³³.

Постать Єжова була найбільш впізнаваною серед наркомвнусправців завдяки візуальним зображенням на шпальтах радянських газет. За 1937–1938 рр. у «Правді» опубліковано 30 фотографій, на яких був представлений очільник Наркомвнусправ. Переважна більшість з них – це колективні фотографії,

На трибуні мавзолея 1 травня 1937 р. (*Газета «Правда», 1937 р., 4 мая*).

³¹ Джамбул. Нарком Ежов / перевод с казахского К. Алтайского // Правда. – 1937. – 3 декабря.

³² Там же.

³³ Джамбул. Уничтожить / перевод с казахского К. Алтайского // Правда. – 1938. – 7 марта.

на яких присутні Сталін, партійні діячі та голови наркоматів радянського уряду.

Інтерес становлять ті, де Єжов зображувався самотійно або як одна з центральних фігур. У 3-х випадках на сторінках «Правди» публікувалися окремі портрети Єжова: з нагоди присвоєння звання Генерального комісара державної безпеки та нагородження орденом Леніна; фотографія разом із текстом передвиборчої промови та з нагоди 20-річчя ВЧК–ОГПУ–НКВД. Остання фотографія мала символічне значення. Вона була розміщена поряд із портретом Дзержинського на першій сторінці з метою ствердити думку про Єжова як послідовника «залізного Фелікса». Отже, візуальний документ слугував підтвердженням текстової інформації.

Ф. Є. Дзержинський (жовтень 1918 р.) та М. І. Єжов (1937 р.).
(Газета «Правда», 1937 р., 20 декабря).

Прикметно, що всі самотійні фотозображення були оприлюднені у 1937 р., у той час як у 1938 р. – жодного.

Інформація про певні напрями роботи Єжова на посаді наркома актуалізувалася у візуальних образах – фото зустрічі із прикордонниками або на будівництві каналу Москва–Волга.

Прикордонники на прийомі у Єжова, 10 лютого 1937 р.
(Газета «Правда», 1937 р., 10 лютого).

Ворошилов, Молотов, Сталін та Єжов оглядають
шлюз № 3 каналу Волга–Москва біля Яхроми, 20 квітня 1937 р.
(Газета «Правда», 1937 р., 22 квітня).

Після арешту та розстрілу Єжова цей фотознімок був відретушований. У новій версії поряд з Ворошиловим, Сталіним та Молотовим Єжова вже немає.

Ретушована фотографія з книги Девіда Кінга
«Пропавшие комиссары. Фальсификация фотографий
и произведений искусства в сталинскую эпоху».

Аналогічна доля знімку, опублікованого на сторінках «Правди» 28 жовтня 1938 р. На ній були представлені керівники партії та уряду з артистами Московського художнього театру на святкуванні 40-річчя трупі. Серед них був також нарком Єжов. У 1949 р. ця фотографія була опублікована знову, але ретушер прибрав Єжова, як і колишнього директора Боярського, який був розстріляний³⁴. Подібна практика застосовувалась і до інших опальних радянських діячів.

У 1938 р. нарком Єжов із сторінок газети зникає раптово. Останній знімок із ним був оприлюднений у «Правді» 11 листопада 1938 р. На ній голова НКВС разом із Сталіним, Калініним, Молотовим, Кагановичем та ін. крокує до Червоної площі в

³⁴ Кинг Д. Пропавшие комиссары. Фальсификация фотографий и произведений искусства в сталинскую эпоху. – М., 2005. – С. 176.

Москві, де мала відбутися демонстрація з нагоди XXI річниці жовтневої революції. 9 грудня 1938 р. «Правда» опублікувала повідомлення про усунення Єжова від виконання обов'язків наркома внутрішніх справ із збереженням за ним посади наркома водного транспорту.

Таким чином, засобами радянської пропаганди був сконструйований образ наркомвнусправця 1937–1938 рр. як охоронця та захисника. Пропаганда є ефективною у тому випадку, якщо вона орієнтована на стереотипи та міфи, а також відповідає запитам та очікуванням масової свідомості. Образ героя був затребуваний у радянському суспільстві 1930-х рр. на тлі штучно створеної атмосфери страху перед підступним ворогом.

Мова стала потужним агітаційним засобом для здійснення владою своїх намірів. За допомогою варіативних технік мовного впливу створювалися образи як «ворога», так і «героя». Аналіз газетних публікацій дозволяє виявити низку закономірностей. У радянських друкованих ЗМІ використовувався риторичний прийом антитези – одвічне протистояння та боротьба (добра зі злом, героїв з ворогами). Якщо ворог наділявся принизливими знищувальними визначеннями та ярликами, то герої-наркомвнусправці – у вищій мірі позитивними. При характеристиці радянської розвідки використовувалися вислови, що стали ідеологічними кліше і побудовані за принципом створення ідеалістичної картини дійсності. З одного боку, злочини ворогів стали ще більш мерзеннішими на фоні подвигів «чекістів». А з іншого – наркомвнусправці отримували право знищити ворога, бо вони були втіленням чеснот. У такий спосіб відбувалася легітимізація дій влади та НКВС як її виконавчого органу в роки Великого терору.

REFERENCES

1. Berdyayev, N. (1990). Istoki i smysl russkogo kommunizma. Moskva: Nauka. Retrieved from <http://www.vehi.net/berdyayev/istoki/index.html>.
2. Biryukov, B. Ideologemy obessmyslivaniya teksta i ikh «sotsial'noye obespecheniye». Retrieved from <https://www.e-reading.club/book.php?book=147524>.

3. Chest' i slava sovetskoy razvedke (1938). *Pravda – Truth*, 69, 1. [in Russian].
4. Dzhambul. (1937). Narkom Yezhov. (K. Altayskiy, Trans.). *Pravda – Truth*, 332. [in Russian].
5. Dzhambul. (1938). Unichtozhit'. (K. Altayskiy, Trans.). *Pravda – Truth*, 65. [in Russian].
6. Grave, D. (1937). Vragi naroda budut smeteny. *Pravda – Truth*, 347, 5. [in Russian].
7. Gudkov, L. (2005). Ideologema vraga. «Vragi» kak massovyy sindrom i mekhanizm sotsiokul'turnoy integratsii. In N. Konradova (Ed.), *Obraz vraga* (pp. 7–79), Moskva: OGI. [in Russian].
8. Gyunter, KH. (2000). Arkhetipy sovetskoy kul'tury. In KH. Gyuntera (Ed.), & N. Dobrenko (Ed.), *Sotsialisticheskiy kanon*, 743–785. [in Russian].
9. Kassirer, E. (1993). Tekhnika politicheskikh mifov. *Oktyabr' – October*, 7. [in Russian].
10. King, D. (2005). Propavshiye komissary. Fal'sifikatsiya fotografiy i proizvedeniy iskusstva v stalinskuyu epokhu. Moskva. [in Russian].
11. Lebedev-Kumach V. (1937). Dnem i noch'yu my na strazhe. *Pravda – Truth*, 348, 3. [in Russian].
12. Maslova, V. (2001). Lingvokul'turologiya: Ucheb. posobiye dlya stud. vyssh. ucheb. zavedeniy. Moskva: Izdatel'skiy tsentr Akademiya.
13. Na strakh vragam, na slavu nashey rodine. (1937). *Pravda – Truth*, 348, 2. [in Russian].
14. Pavlenko, P. (1937). Zheleznaya armiya mira. *Pravda – Truth*, 347, 3. [in Russian].
15. Rytsari sovetskoy razvedki (1937). *Pravda – Truth*, 347. [in Russian].
16. Simanovskiy, P. (1937). Rytsari sovetskoy razvedki. *Pravda – Truth*, 347, 5. [in Russian].
17. Slava neprimirimym bortsam. (1937). *Pravda – Truth*, 348, 2. [in Russian].
18. Sobraniye aktiva partiynykh, sovetskikh i obshchestvennykh organizatsiy Moskvy, posvyashchennoye 20-letiyu VCHK–OGPU–NKVD. Rech' tov. Mikoyana. (1937). *Pravda – Truth*, 348, 1. [in Russian].
19. Sobraniye aktiva partiynykh, sovetskikh i obshchestvennykh organizatsiy Moskvy, posvyashchennoye 20-letiyu VCHK–OGPU–NKVD. Rech' tov. Frinovskogo. (1937). *Pravda – Truth*, 348, 2. [in Russian].

20. Sobraniye aktiva partiynykh, sovetskikh i obshchestvennykh organizatsiy Moskvy, posvyashchennoye 20-letiyu VCHK–OGPU–NKVD. Rech' tov. Kondrashevoy. (1937). *Pravda – Truth*, 348, 2. [in Russian].
21. Speranskiy, A. (1937). Groznaya sila. *Pravda – Truth*, 347, 5. [in Russian].
22. Torzhestvennoye zasedaniye Moskovskogo soveta, posvyashchennoye stroitel'stvu kanala Moskva–Volga (1937). *Pravda – Truth*, 163, 3. [in Russian].
23. Ushakov, D.N. (Ed.). (1935–1940). *Tolkovyy slovar' russkogo yazyka*. Moskva.: Gos. in-t «Sov. entsikl.»; OGIZ; Gos. izd-vo inostr. i nats. slov. Retrieved from https://biblioclub.ru/?page=dict&dict_id=117.
24. Vays, S. (2007). Stalinistskiy i natsional-sotsialisticheskiy diskursy propagandy: sravneniye v pervom priblizhenii. *Politicheskaya lingvistika – Political linguistics*, 3 (23), 47. [in Russian].
25. Velikiye zaslugi NKVD pered sovetskim narodom. (1937). *Pravda – Truth*, 348. [in Russian].
26. Vorob'yeva, O.I. (2008). *Politicheskaya lingvistika. Sovremennyy yazyk politiki*. Moskva: Izdatel'stvo IKAR. [in Russian].
27. Yefimov, B. (1937). Stal'nyye yezhovy rukavitsy. *Krokodil – Crocodile*, 34, 5. [in Russian].

**Kuzina K. The image of NKVD employee in the Soviet
propaganda during the Great Terror
(on the newspaper articles of the «Pravda»)**

In the article the author has researched the image of an employee of the People's Commissariat of Internal Affairs (Narodnyy Komissariat Vnutrennikh Del – NKVD), which aired by Soviet periodicals in 1937–1938. The mechanisms of constructing this image were analyzed. Based on discourse analysis of newspaper articles in the «Pravda», the author concluded, that «the image of the chekist» was presented as the antithesis of «the image of the enemy». Soviet propaganda tried to legalize actions of NKVD employees during the Great Terror.

Key words: NKVD officer, chekist, soviet propaganda, Great Terror.